

***Hallintotuomioistuimen on huolehdittava
oikeudenkäynnin johtamisesta***

Velvoittavat modaali-ilmaukset oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa

Henrik Uhinki

Kandidaatintutkielma

Humanististen tieteiden kandidaatin tutkinto, suomen kieli ja suomalais-ugrilainen

kielentutkimus

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Tammikuu 2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Henrik Uhinki

Hallintotuomioistuimen on huolehdittava oikeudenkäynnin johtamisesta – Velvoittavat modaali-ilmaukset oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa

Sivumäärä: 35

Tarkastelen kandidaatintutkielmassani sitä, kuinka aineistonani olevassa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019) käytetään modaalisia, velvoittavuutta ilmaisevia nesessiivirakenteita. Tutkin tekstintutkimuksen menetelmin, kuinka säädös velvoittaa tuomioistuinta, asianosaista ja valituksenalaisen päätöksen tehnyttä viranomaista. Tavoitteena on selvittää eri tahojen velvoittamiseen käytettyjen ilmauksien välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä ja peilata tuloksia aiempaan tutkimukseen. Lisäksi tarkastelen ilmausten semantiikkaa ja kielioppia.

Teoriaosuudessa esittelen interpersoonaisen, tekstuaalisen ja ideationaalisen metafunktion käsitteitä tekstintutkimuksen näkökulmasta. Kaikkia näitä hyödynnän myös analyysissa. Lisäksi tarkastelen modaalisuuden lajeja eli episteemistä, dynaamista ja deonttista modaalisuutta, joista viimeisenä mainittu tulee lähimmäs tutkielman aihetta.

Tutkimukseni osoittaa, että modaalisuuden keinoja käytetään niin tuomioistuimen, viranomaisen kuin prosessin asianosaisten velvoittamiseen. Samoin niillä velvoitetaan muita prosessissa mahdollisesti mukana olevia henkilöitä. Kaikkein eniten käytetään rakennetta *on* + TAVA, ja useimmin velvoitteen kohteena on tuomioistuin. Tuomioistuimen velvollisuudet liittyvät usein suoraan osapuolten toimiin. Modaalisilla ilmauksilla on paitsi velvoittava myös tiedottava funktio.

Avainsanat: modaalisuus, säädöskieli, tekstintutkimus, nesessiivirakenne

Sisällys

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuskohde ja tutkielman rakenne	4
1.2	Hallinto-oikeus oikeudenalana	5
2	Teoriaa tutkimuksen taustalla	7
2.1	Tekstintutkimus tutkielman alana	7
2.1.1	Tekstintutkimuksen lähtökohtia	7
2.1.2	Tutkielmassa käytettäviä oikeudellisia käsitteitä	8
2.2	Modaalisuuden teoriaa	9
2.2.1	Modaalisuuden jaottelua	9
2.2.2	Nesessiivirakenteet <i>on tehtävä ja tulee tehdä</i>	9
2.2.3	Nesessiivirakenteet lakitekstissä	10
3	Aineisto ja menetelmä	12
3.1	Hallintoprosessilain rakenne	12
3.2	Aineiston luokittelua	13
4	Velvollisuusrakenteiden analyysia	16
4.1	Tuomioistuinta velvoittavat rakenteet	16
4.1.1	Yleistä	16
4.1.2	Tuomioistuinlähtöiset ilmaukset	17
4.1.3	Muut tuomioistuinta velvoittavat ilmaukset	20
4.2	Oikeudenkäynnin osapuolia velvoittavat rakenteet	24
4.2.1	Velvoittavuusilmauksien jaottelua	24
4.2.2	Molempia osapuolia velvoittavat ilmaukset	24
4.2.3	Valittajaa ja muuta asianosaista velvoittavat ilmaukset	25
4.2.4	Viranomaista velvoittavat ilmaukset	28
5	Lopuksi	29
	Lähteet	32

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskohde ja tutkielman rakenne

Vuoden 2020 alusta tuli voimaan uusi hallintoprosessia eli hallintotuomioistuimissa käytävää oikeudenkäyntiä sääntelevä yleislaki, laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019, jäljempänä myös HOL tai hallintoprosessilaki). Tällä lailla kumottiin hallintolainkäyttölaki (586/1996). Joidenkin yksittäisten, joskin kiistatta merkittävien, sisällöllisten muutosten (ks. muutoksista esim. Partanen 2021: 28–39) lisäksi valitusasian ja muun hallintolainkäyttöasian käsittelyä koskevat säännökset tulivat uuden lain myötä havainnollisemmiksi ja yksityiskohtaisemmiksi (Tuomioistuinlaitos 2023). Uusi säädös siis muutti lainsäädäntöä paitsi asiallisesti myös kielellisesti. Tuomioistuinlaitoksen väite lain muuttumisesta havainnollisemmaksi antaa syyn tutkia sitä kielitieteellisestä näkökulmasta.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettua lakia ja siinä olevia nesessiivisiä velvoittavuusrakenteita. Tutkimus kohdistuu ennen muuta *on* + TAVA -verbiliitolla muodostettuihin ilmauksiin ja verbiliiton saamiin täydennyksiin sekä *tulee* + A-infinitiivi -konstruktion. Nämä ovat lakikielessä yleisiä velvoittavuutta ilmaisevia rakenteita. Sen sijaan esimerkiksi verbejä *pitää* ja *täytyä* ei lakiteksteissä enää juurikaan esiinny (Ketola 2003a), joten en tarkastele niitä työssäni. Tarkoituksena on tutkia, millaisissa funktioissa nesessiivirakenteita laissa käytetään ja kuinka niillä veloitetaan tuomioistuinta, asianosaista ja viranomaista. Lähestyn kysymystä myös siitä näkökulmasta, millaisia rakenteita velvollisuuksien luomiseen ja kuvaamiseen tavallisimmin käytetään.

Säädöskielen tutkimus kuuluu oikeuslingvistiikan alaan (oikeuslingvistiikasta tieteenalana ks. esim. Mattila 2002: 9–27). Vaikka oikeuslingvistiikka tutkii juridisen kielen kehitystä, ominaisuuksia ja käyttöä kielitieteen menetelmien valossa ja on läheisessä suhteessa semantiikkaan, sitä ei yleensä pidetä varsinaisesti kielitieteen osa-alueena (mt.: 15). Tämän tutkielman kohdalla onkin syytä puhua enemmän tekstintutkimuksesta. Aiempaa samaan aihepiiriin liittyvää tutkimusta on tehnyt muun muassa Eeva Attila pro gradussaan (2017), jossa hän tutkii modaaliainesta vailla olevaa indikatiivia ja sen tehtäviä säädöskielessä. Mira Björklundin pro gradu -tutkielma vuodelta 2008 puolestaan käsittelee EU-direktiivien modaalisuutta. Samoin Antti Kanner on kirjoittanut pro gradu -tutkielmansa kansallisen lainsäädännön ja EU-säädösten kielestä nesessiivisten rakenteiden valossa (2011). Johanna Ketola (2003b) on tarkastellut lakitekstien rakennetta ja funktionaalisia jaksoja.

Mainittujen henkilöiden lisäksi lakikieltä on tutkinut laajasti muun muassa Paavo Pajula (1960). Lakikieltä tutkittaessa on kuitenkin huomattava, että laki muuttuu jatkuvasti, joten suuri osa esimerkiksi 1950- ja 60-lukujen lakiteksteille tyypillisistä piirteistä on väistynyt tuoreemmasta säädöskielestä. Nykyinen hallintoprosessilaki on vielä kovin nuori eikä tiedossani ole siitä tehtyä kielitieteellistä tutkimusta.

Hypoteesini tässä tutkielmassa on, että modaalisia keinoja käytetään runsaasti sekä tuomioistuimen että osapuolten velvoittamiseen. Lakiteksti nimittäin on jo perusluonteeltaan velvoittavaa. Kiinnostavaa on kuitenkin selvittää, näkyykö tuomioistuimen itsenäisyys laissa siten, että sen velvoittamiseen käytetään suhteellisesti vähemmän modaali-ilmauksia kuin muiden velvoittamiseen. Tämänkaltaisen havainnon lainsäädännöstä ovat tehneet muun muassa Kaikkonen (2005: 86), Rydzewska-Siemiątkowska (2016: 77–78) ja Attila (2016: 14; 2017).

Tämän tutkielman teoriaosuudessa esitellään tekstintutkimuksen alaa interpersoonaisen, tekstuaalisen ja ideationaalisen metafunktion kautta. Lisäksi käsitellään modaalisuutta ja lakitekstien nesessiivirakenteita sekä selvennetään lyhyesti muita keskeisiä käsitteitä. Kolmannessa luvussa esitellään aineiston rakenne sekä käytetyt tutkimusmenetelmät. Tutkielman tuloksia ja merkityksiä käsitellään neljännessä luvussa. Lopuksi esitetään päätelmiä tutkimustuloksista. Aluksi on kuitenkin syytä esitellä lyhyesti hallinto- oikeutta oikeustieteen osana.

1.2 Hallinto-oikeus oikeudenalana

Hallinto-oikeuteen oikeusjärjestyksen osa-alueena sisältyy julkishallintoa ja sen toimintaa määrittelevä oikeus (Mäenpää 2023: 42). Hallinto-oikeus kuuluu siis julkisoikeuteen (ks. yleisesti oikeudenalajaottelusta Tuori 2007: 103–123; Koivisto 2015). Hallinto-oikeuteen kuuluvat keskeisinä osina viranomaisessa tapahtuva hallintomenettely sekä hallintoasioihin liittyvät oikeusturvakeinot, joista yksi keskeisimpiä on hallintoprosessi eli hallintotuomioistuimessa tapahtuva oikeudenkäynti. Useimmiten hallintoprosessissa on kyse valitusasiasta eli siitä, että yksityinen asianosainen hakee oikeusteitse muutosta viranomaisen tekemään hallintopäätökseen. Hallintoprosessin sijoittumista osaksi hallinto-oikeutta puoltavat sen kiinteät liitännät hallintomenettelyyn, julkisen vallan käyttöön ja materiaalisen lainsäädännön hallinnolliseen toimeenpanoon (Mäenpää 2023: 47). Analyysi tässä tutkielmassa keskittyy nimenomaan hallintoprosessista säätävään säädökseen.

Julkisoikeudellisille suhteille tyypillinen oikeussuhteen osapuolten epätasa-arvoisuus eli oikeussuhteen vertikaalisuus johtaa yksityisen osapuolen korostuneeseen oikeussuojan tarpeeseen. Yksityistä oikeussubjektia on suojeltava julkisen vallan käytöltä. Tämä lähtökohta juontuu jo perustuslaista, jonka 2 §:n 3 momentin mukaan ”julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin” ja ”kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia”. Lisäksi perustuslain 21 § takaa, että ”jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi”. Oikeastaan kaikki julkisen vallan käyttö on alkujaan lähtöisin perustuslaista (HE 1/1998 vp: 6, ks. myös PeVL 14/1994 vp).

Oikeussuhteen osapuolten epätasa-arvoisuuteen liittyy esimerkiksi ero tiedollisissa ja taidollisissa resursseissa viranomaisen ja yksityisen asianosaisen välillä. Asianosaisen tulisi tästä huolimatta yleensä voida hoitaa asiansa hallintotuomioistuimessa ilman asianajajaa tai muuta asiamiestä (ks. esim. HE 29/2018 vp: 49). Hallinto-oikeudenkäynnistä on korkeimman hallinto-oikeuden (KHO) ratkaisukäytännössä tullut entistä osapuolivetoisempaa (Tarkka 2018: 531), mikä korostaa sitä vaatimusta, että lainsäädännön on oltava ymmärrettävää ja yksiselitteistä. Koska hallintoasioiden kirjo on hyvin laaja ja käytännössä kuka tahansa voi päätyä hallintoprosessin asianosaiseksi, on merkittävää, että niin prosessin osapuolten kuin tuomioistuimen velvollisuudet on kirjoitettu lakiin selkeästi. Lisäksi perustuslain mukainen hyvän hallinnon periaate edellyttää oikeutta selkeään ja ymmärrettävään kieleen (Letto-Vanamo 2020: 35). Nämä lähtökohdat perustelevat tarvetta hallinnon alan lainsäädännön kielitieteelliselle tutkimukselle.

2 Teoriaa tutkimuksen taustalla

2.1 Tekstintutkimus tutkielman alana

2.1.1 Tekstintutkimuksen lähtökohtia

Tekstintutkimus on ala, jonka menetelmiä käytetään niin yhteiskuntatieteessä, kielitieteessä, kasvatustieteessä kuin muillakin tieteenaloilla. Tekstintutkimuksessa arvioidaan käytettyä kieltä ja sen tuottamia merkityksiä (Hiidenmaa 2000: 162). Hiidenmaa (mt.: 164) erottaa kielitieteellisen tekstintutkimuksen muusta tekstintutkimuksesta siten, että lingvistisen tutkimuksen kohteena on itse kielen ja sen käyttötapojen määrittely, kun muilla aloilla tekstejä tarkastellaan usein esimerkiksi ajattelutapojen ja arvojen selvittämisen välineinä.

Tekstintutkimuksessa haetaan vastauksia siihen, millaisia merkityksiä, tehtäviä ja tavoitteita yksittäisellä tekstillä on ja miten näitä ilmaistaan sekä miten teksti yhdistyy kielisysteemiin ja sosiaalisiin systeemeihin (mt.: 165–166; 169). Näissä arvioinneissa keskeistä on lukijan tulkinta (mt.: 168). Merkitysten ilmaisussa käytetään sanoja, lauseita ja muita kielestä kumpuavia välineitä (mt.: 169).

Tekstintutkimuksessa voi kohdistaa analyysin kolmeen metafunktoon eli tekstin tarkoituksen kuvaajaan (Hiidenmaa 2000: 172). Näkökulmia ovat vuorovaikutus, kielellinen esitys ja representaatio, joiden tutkimiseen soveltuvat interpersoonainen, tekstuaalinen ja ideationaalinen metafunktio. Interpersoonainen metafunktio kohdistaa huomion kytkentöihin, joita tekstillä on suhteessa sosiaaliseen yhteisöönsä (mt.: 173). Tarkastelussa ovat kirjoittajan ja lukijan roolit ja osapuolten väliset suhteet sekä tekstiin rakentuvat identiteetit.

Modaalisuusvalinnoilla esitetty suhtautuminen on tyypillinen tutkimuskohde, kun hyödynnetään interpersoonaista metafunktiota. Tekstuaalinen metafunktio taas korostaa sitä näkökulmaa, että teksti on kieltä (mt.: 175), ja analyysissä painottuvat sanojen muoto ja lauseiden ominaisuudet. Tekstien tutkimuksessa huomio kiinnittyy kuitenkin pääasiassa tekstin ja sen rakenteiden tehtäviin ja merkityksiin (mt.: 176). Ideationaalinen metafunktio korostaa tekstin tehtäviä ja ominaisuuksia asioiden tulkitsijana pikemmin kuin valmiiden asioiden heijastajana (mt.: 174). Siinä näkökulma on sisällössä (mt.: 172). Edellä kuvattu funktionaalinen käsitys kielestä perustuu M. A. K. Hallidayn kehittämään systemis-funktionaaliseen kielitieteeseen (ks. Mäntynen – Pietikäinen 2009: 14).

Hiidenmaa korostaa (2000: 177), että kielen ilmaukset eivät rajoitu ilmaisemaan vain yhtä metafunktiota, vaan kaikki ne liittyvät tavalla tai toisella kaikkiin edellä mainittuihin. Näin ollen esimerkiksi laki voidaan hahmottaa siitä näkökulmasta, että lainsäätäjät luovat velvollisuuksia lakia lukeville (interpersoonainen metafunktio) tai siten, että kiinnitetään huomiota sanojen muotoon (tekstuaalinen metafunktio). Lisäksi voidaan keskittyä siihen, kuinka laki luo suhteita esimerkiksi oikeudenkäynnin osapuolten välille (ideationaalinen metafunktio). Analyysin perustaminen vain yhteen metafunktiioon jättäisi kokonaiskuvan aukolliseksi ja jopa virheelliseksi.

Keskeistä onkin tunnistaa kontekstin eli asiayhteyden vaikutus. Siihen liittyvät aika, paikka, tilanne ja henkilöt (Hiidenmaa 2000: 165). Teksti sisältää diskurssit, joista konteksti muodostuu (mt.: 167). Tulee muistaa, että lakitekstin konteksti on erilainen eri lukijoille. Usein nämä toisistaan poikkeavat kontekstit myös tuottavat erisuuntaisia vaikutuksia eri henkilöiden asemiin. Tämä ilmenee selvästi oikeus–velvollisuus-pareissa. Lisäksi kontekstiin liittyy yhteys toisiin teksteihin, sillä esimerkiksi lainsäädännössä luodaan suhteita yksittäisten säädösten välille. Tällaista intertekstuaalisuutta on muissakin tekstilajeissa. Aina yhteyttä toisiin teksteihin ei kuitenkaan voida selvästi havaita (mt.: 181). Uuskonteksti puolestaan tarkoittaa tilannetta, jossa tekstile annetaan uusi asiayhteys (mt.: 181).

Esimerkiksi lakitekstejä on syytä päivittää vastaamaan kulloinkin vaikuttavia tarpeita, ja myöhempi säädäntö, samoin kuin korkeimpien oikeusasteiden ennakkoratkaisukäytäntö, voi pakottaa muuttamaan aiemmin säädettyjen lakien tulkintaa.

2.1.2 Tutkielmassa käytettäviä oikeudellisia käsitteitä

Tutkielma on kielitieteellinen, mutta koska sillä on kytkeä oikeustieteeseen, on tekstissä käytettävä jonkin verran myös oikeustieteellisiä käsitteitä. Voitaneen sanoa, että tutkielma kuuluu aiheensa puolesta oikeuslingvistiikkaan, joka tieteenalana sijoittuu oikeustieteen ja kielitieteen väliin (Tieteen termipankki). Pyrin selittämään tutkielmassa käytetyt oikeudelliset termit lyhyesti ja ymmärrettävästi mutta kuitenkin niin, ettei niiden keskeinen sisältö jää epäselväksi suhteessa tutkimuksen kannalta relevantteihin seikkoihin. Keskeistä on ymmärtää säädöksen, säännöksen, momentin ja kohdan käsitteet ja näiden käsitteiden väliset suhteet ja erot, jotka käyn seuraavaksi lyhyesti läpi.

Säädös on tekstikokonaisuus, joka sisältää oikeusohjeen. Yksittäiset lait, esimerkiksi hallintoprosessilaki, ovat säädöksiä. Säädös koostuu joukosta säännöksiä. Säännökset puolestaan ilmenevät lainkohdista eli pykälistä, momenteista, kohdista ja alakohdista. Yhdessä pykälässä, samoin kuin yhdessä momentissa, voi olla useampia säännöksiä. Tämä tutkielma perustuu pitkälti juuri säännöksien tulkintaan. Lakitekstin hahmottamiseen suositeltava teos on Finlex-palvelusta löytyvä Lainkirjoittajan opas ja erityisesti sen luku 14.2. Lakikielestä ja lakitekniikasta on kirjoittanut myös Matti Niemivuo (2023).

2.2 Modaalisuuden teoriaa

2.2.1 Modaalisuuden jaottelua

Modaalisuus on jaoteltu fennistisessä tutkimuksessa kolmeen eri lajiin: episteemiseen, dynaamiseen ja deonttiseen (VISK § 1551). *Episteemisellä modaalisuudella* tarkoitetaan puhujan käsitystä siitä, toteutuuko propositio varmasti, todennäköisesti vai mahdollisesti. Käsitys perustuu puhujan tietoon tai päättelyyn. Episteemistä modaalisuutta ilmaistaan adverbeilla ja partikkeleilla (esim. *ehkä, varmaan*), modaaliverbeillä (esim. *saattaa, voi*) ja moduksilla, kuten potentiaalilla (*tullee*).

Subjektin ominaisuudet, käytännön elementit ja ohjailu luovat ei-episteemistä modaalisuutta (Elsayed 2017: 28). *Dynaaminen modaalisuus* liittyy olosuhteisiin, joihin mahdollisuus tai välttämättömyys perustuu (VISK § 1554). Se voi perustua joko toimijan omiin ominaisuuksiin ja kykyihin tai ulkoisiin olosuhteisiin (Kangasniemi 1992: 20). Dynaamista modaalisuutta ilmaistaan verbirakenteilla ja modaaliverbeillä (*täytyy, pitää*) sekä adjektiiveilla (*heti kun mahdollista*). *Deonttinen modaalisuus* puolestaan liittyy luvan tai velvollisuuden ilmaisemiseen eli laillekin tyypillisiin tehtäviin. Modaalisuusakseli ulottuu edellä kuvatun mukaisesti mahdollisesta varmaan tai välttämättömään (Leino 1993: 289).

2.2.2 Nesessiivirakenteet *on tehtävä* ja *tulee tehdä*

Nesessiivirakenne on sellainen modaalinen konstruktio, jonka finiittiverbi on yksikön kolmannessa persoonassa (VISK § 1565) ja mahdollinen subjekti on genetiivisubjekti (VISK § 910). Nesessiiviverbillä ei ole erillistä subjektia, mikä erottaa nesessiivirakenteen muista genetiivisubjektin saavista rakenteista (Leino 2019: 40). Lause, jossa on genetiivisubjekti, voidaan tulkita subjektitarkoitetta velvoittavaksi (VISK § 920). Nesessiivirakenteesta ei myöskään voi muodostaa yksipersonaista passiivia (VISK § 1355).

Passiivin 1. partisiipilla eli TAVA-partisiipilla¹ on usein modaalinen merkitys mahdollisuuden, suotavuuden tai velvoittavuuden ilmaisijana (VISK § 524). Modaalinen merkitys riippuu partisiipin käyttöympäristöstä, ja TAVA-partisiippi voi toimia niin substantiivin määritteenä, predikatiivina, adverbiaalina kuin substantiivien kaltaisesti subjektina tai objektina (Pekkarinen 2011: 13). Velvoittavissa ilmauksissa, joihin säädöskielen nesessiivirakenteet enimmäkseen liittyvät, sekä mahdollisuusrakenteissa, modaalisuusmerkitys on kuitenkin koko *olla*-verbin ja TAVA-partisiipin muodostamalla konstruktiolla, ei yksin partisiipilla (Pekkarinen 2011: 117; 209).

Nesessiivirakenteen finiittiverbi on yksikön kolmannessa persoonassa. Nesessiivirakenteet ilmaisevat usein pakollisuutta tai suotavuutta (Tieteen termipankki) eli lähinnä deonttista modaalisuutta. Nesessiiviseen predikaattiin kuuluu joko A-infinitiivin tai TAVA-partisiipin perusmuoto. A-infinitiivi on esimerkiksi rakenteessa *tulee tehdä*, TAVA-partisiippi puolestaan rakenteessa *on tehtävä*. Hallintoprosessilain velvoittavat ilmaukset perustuvat näihin rakenteisiin. Infinitiivit toimivat osin verbien ja osin nominien tavoin (VISK § 490). Ne saavat objektin mutta eivät taivu aikamuodoissa eivätkä tapaluokissa. Partisiippilausekkeet toimivat kuten adjektiivilausekkeet, ja niillä on täysi nominien luku- ja sijataivutus.

2.2.3 Nesessiivirakenteet lakitekstissä

Lakitekstissä *on* + TAVA -rakennetta, samoin kuin rakennetta *tulee* + A-infinitiivi, käytetään lähes yksinomaan velvoittavuuden ilmaisemisen keinona. Velvoittavuuden ilmaiseminen ja välttämättömyys ovat yksipersonaiselle nesessiivirakenteelle tavanomaisia käyttökonteksteja (Elsayed 2017: 49). Lakitekstin modaalisuus kytkeytyy siis selvästi deonttiseen modaalisuuteen, jonka kautta yksittäisistä teoista muodostuu luvallisia, välttämättömiä tai kiellettyjä (Kanner 2011: 16).

Lakikielen historiassa modaalisuutta on ilmaistu erilaisin keinoin. Osa niistä on väistynyt tuoreesta säädöskielestä käytännössä kokonaan. Esimerkiksi jussiivien eli verbin kolmannen persoonan ja passiivin imperatiivimuotojen (*-kOOn*, *-kOot*) käytöstä on luovuttu tietoisesti.

¹ TAVA-partisiippia kutsutaan yleisesti myös VA-partisiipiksi. Käytän tässä tutkielmassa nimitystä TAVA-partisiippi.

Lainlaatijan opas (1996) kieltää jussiivin käytön. Lakikieli on muuttunut myös siksi, että 1910-luvulle saakka Suomen lait valmisteltiin ruotsiksi eli suomenkieliset lait olivat käännöskieltä (Niemivuo 2023: 297).

Myös verbimuodot *pitää* ja *täytyy* ovat menettäneet asemaansa lakitekstissä. Kanner osoittaa tutkielmassaan (2011: 38), että jo vuoden 1970 lakitekstikorpuksessa ne olivat selvästi vähentyneet verrattuna 1900-luvun alkuun. Myös *tulla*-verbillä muodostetut ilmaukset suhteellisesti vähenivät tuona aikana, mutta sen jälkeen väheneminen on ollut hitaampaa. Kaiken kaikkiaan nesessiiviset rakenteet olivat Kannerin mukaan vähentyneet noin viidenneksellä tullessa vuodesta 1995 tutkielmantekoaikaan. Myös välttämättömyysrakenteen *on* + TAVA frekvenssi oli pienentynyt, mutta pienenemistä havaittiin vasta 1990-luvun puolivälin jälkeen (mt.: 38). Kaikkein eniten tätä rakennetta esiintyi 1900-luvun viimeisellä neljänneksellä (mt.: 39).

3 Aineisto ja menetelmä

3.1 Hallintoprosessilain rakenne

Aineiston rakenteen tunteminen on tärkeää, jotta voi saada kuvan tutkielmassa esiteltävien rakenteiden funktioista omassa kontekstissaan. Esittelen seuraavaksi hallintoprosessilain rakenteen pääpiirteittäin. Vuoden 2020 alusta voimaan tullut laki koostuu 15 luvusta, joissa on yhteensä 127 pykälää. Yhdessä luvussa on keskimäärin noin 8,47 pykälää. Yhdessä pykälässä puolestaan on noin 2,39 momenttia. Pykälät on numeroitu juoksevasti, ei siis luvuittain.

Yleiset säännökset lain tarkoituksesta, soveltamisalasta ja suhteesta muuhun lainsäädäntöön, *viranomaisen ja lainvoiman* määritelmät sekä pykälä tuomarin esteellisyydestä ovat ensimmäisessä luvussa. Toisessa luvussa (2 luku) säädetään hallintopäätöksestä tehtävästä valituksesta. Siihen kuuluvat muun muassa päätöksen valituskelpoisuus (6 §), valitusoikeus (7 §) ja valitustie (8 §) sekä se, missä muissa laeissa valituksista säädetään (9 §). Samoin luvussa säädetään siitä, mikä hallintotuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään asian (10 ja 11 §) ja siitä, mitä perustevalitukseen sovelletaan (12 §). Kolmannessa luvussa (13–18 §) säädetään valituksen tekemisestä ja neljännessä (19–23 §) muusta hallintolainkäyttöasiasta, kuten hallintoriidasta. Seuraavana 5 luvussa (24–34 §) säädetään puhevallasta ja avustajan tai asiamiehen käyttämisestä. Luvussa on säännöksiä muun muassa edunvalvojan määräämisestä asianosaiselle sekä asianosaisseuraannosta.

Seuraavat luvut (6 ja 7) ovat pykälämäärältään säädöksen pisimmät. HOL 6 luvun (35–56 §) otsikko on *Asian käsittely ja selvittäminen*. Siinä säädetään prosessin vaiheista ja osapuolten velvollisuuksista ja oikeuksista prosessissa. Osapuolten esittämä selvitys on keskeistä asian ratkaisemisessa. Myös tuomioistuimen velvollisuus huolehtia asian tulemisesta selvitettyksi on kirjoitettu tähän lukuun (37 §). Eräs tapa selvittää asian ratkaisemisen kannalta keskeisiä seikkoja ja varmistaa osapuolten kuuleminen on suullinen käsittely. Siitä säädetään 7 luvussa (57–78 §). Säännöstelyn kohteina ovat suullisen käsittelyn kulku (60 §), todistajien nimeäminen (61 §), oikeudenkäynnin osapuolten ja muiden kuultavien kutsuminen (62–63 §) sekä esteellisyyteen ja vaitioloon liittyvät asiat (esim. 66 ja 69 §). Luvussa säädetään myös kustannuksista ja niiden korvaamisesta (76–77 §).

Hallintotuomioistuimen päätöksenteosta säädetään 8 luvussa (79–89 §). Siihen kuuluvat muun muassa tuomioistuimen ratkaisupakko (79 §), tuomioistuimen ratkaisuvaihtoehdot valitusasiassa (81 §) ja muussa hallintolainkäyttöasiassa (82 §), päätöksen sisältövaatimukset (86 §), perusteluvellisuus (87 §) sekä valitusosoitus (88–89 §). Tämän luvun jälkeen säädetään tiedoksiannosta (9 luku, 90–94 §) ja oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta (10 luku, 95–101 §).

Seuraavat luvut liittyvät jälkikäteiseen oikeusturvaan ja muihin toimiin, joita voidaan tehdä sen jälkeen, kun tuomioistuin on antanut ratkaisun. Tällaisia ovat päätöksen korjaaminen ja täydentäminen (11 luku, 102–105 §) ja valitus hallintotuomioistuimen päätöksestä (12 luku, 106–112 §). Korkeimman hallinto-oikeuden päätösten ja muiden lainvoimaisten päätösten muuttamiseen tarvitaan ylimääräisiä muutoksenhakukeinoja, joista säädetään 13 luvussa (113–121 §). Ylimääräisiä muutoksenhakukeinoja ovat 113 §:n mukaan menetetyt määräajan palauttaminen ja lainvoimaisen päätöksen purkaminen.

Lain toiseksi viimeinen luku (14 luku, 122–124 §) käsittelee päätöksen täytäntöönpanoa ja hallintotuomioistuimen väliaikaisia määräyksiä. Näihin kuuluvat päätöksen täytäntöönpanokelpoisuus (122 §), hallintotuomioistuimen määräys päätöksen täytäntöönpanosta sekä muu väliaikainen määräys (123 §) ja tällaisen määräyksen voimassaolo (124 §). Viimeisessä luvussa (15 luku, 125–127 §) ovat voimaantulo- ja siirtymäsäännökset sekä aiemmat viittaussäännökset eli lainsäädännössä olevat viittaukset tämän säädöksen edeltäjään, hallintolainkäyttölakiin, tai muutoksenhausta hallintoasioissa annettuun lakiin.

3.2 Aineiston luokittelua

Olen poiminut *on* + TAVA- ja *tulee* + A-infinitiivi -rakenteet suoraan hallintoprosessilain tekstistä, joka on luettavissa maksuttomasti Finlex-sivustolta. Kaikki mainituissa muodoissa olevat rakenteet on kerätty tutkielman aineistoksi. Osa niistä mainitaan tutkielmassa suoraan, osa välillisesti esimerkiksi pelkällä pykälänumerolla. Rajallisuus tutkielman laajuudessa estää analysoimasta jokaista rakennetta erikseen. Eritelty aineisto on tutkielmantekijän hallussa. Rakenteita ei tutkielmassani eritellä sen mukaan, missä lain luvussa ne esiintyvät, vaan sen mukaan ketä tai mitä tahoa ne velvoittavat.

Tutkimuksessa käytän tekstintutkimuksen sekä kieliopin ja semantiikan tutkimuksen menetelmiä. Olen kerännyt aineiston etsimällä hallintoprosessilaista jokaisen *on + TAVA* -rakenteen ja merkitsemällä ne yhteen tiedostoon. Luokittelen kunkin havainnon velvoitteen kohteen mukaan. Osa rakenteista velvoittaa tuomioistuinta, osa asianosaista ja osa päätöksen tehnyttä viranomaista. Osa luo velvollisuuksia muille henkilöille, kuten asiantuntijoille. Jotkin rakenteet taas velvoittavat sanamuodon mukaan kaikkia ja joitain ei voi tarkasti sisällyttää mihinkään yksittäiseen luokkaan. Yksi luokitteluun liittyvä kysymys, jota analyysissä pohdin, on se, esiintyykö nesessiivirakenteessa modaalisuuden kokijan ilmaiseva genetiivisubjekti.

Osa rakenteista sopii useampaan luokkaan. Nämä olen jäljempänä olevassa asetelmassa myös sijoittanut useampaan luokkaan, mutta analyysiluvussa käsittelen niitä johdonmukaisemmin. Ellei ole erityistä tarvetta, analysoin tällaisia ilmauksia kutakin vain yhdessä luvussa. Sillä ei ole ollut alkuperäisessä luokittelussa merkitystä, sijaitsevatko rakenteet pää- vai sivulauseissa, mutta analyysissä tämä on ilman muuta huomioitava. Luokittelua hämärtää myös se, että yhdessä momentissa, kuten myös yhdessä virkkeessä ja jopa yhdessä lauseessa saattaa olla useampia TAVA-partisiippikonstruktioita. Esimerkiksi 45 §:n 1 momentti sisältää seuraavan virkkeen: *Hallintotuomioistuimen on asetettava asian laatuun nähden kohtuullinen määräaika, jonka kuluessa sen pyytämä vastaus tai muu selvitys on toimitettava*. Virkkeessä on kaksi *on + TAVA* -konstruktioita, jotka olen laskenut asetelmassa erikseen. Pykälä velvoittaa sanamuodon mukaan ensisijaisesti tuomioistuinta, mutta se sisältää myös pyynnön kohdetta velvoittavan rakenteen (*vastaus tai muu selvitys on toimitettava*). Pynnön kohdetta ei kuitenkaan ilmaista genetiivillä, vaan nollarakenteella. Esimerkin kaltaiset tapaukset ovat kompetenssinormeja, joita tarkastelen analyysiluvussa.

Seuraava asetelma kuvaa siis sitä, kuinka moni velvoittava ilmaus kohdistuu kuhunkin tahoon. Asetelman lopussa oleva ”yhteensä”-lukema ei ole muiden lukemien summa, sillä osa ilmauksista velvoittaa useampaa tahoja. Esimerkiksi 99.2 §:ssä puhutaan *oikeudenkäynnin osapuolesta*. Se voi viitata sekä asianosaiseen että viranomaiseen. Se on siis laskettu sekä asianosaista että viranomaista koskevaksi. ”Yhteensä”-kohdassa nämä ilmaukset on huomioitu vain kertaalleen.

Asetelma Velvoittavat ilmaukset eriteltyinä

Velvoitteen kohde	Velvoittavuusilmausten määrä
Tuomioistuin	74
Asianosainen	19
Viranomainen	11
Muut	11
Kaikki	8
Ei tarkasti eriteltävissä	9
Yhteensä	132 – 8 = 124

Asetelma ei ole kaikilta osin tarkka, sillä otsikkojen ”kaikki” ja ”ei tarkasti eriteltävissä” alla on hyvin monenlaisia ilmauksia, ja velvoitettu taho riippuu niiden kohdalla kontekstista.

Nämä luokat ovat myös suhteellisen pieniä. Siksi en käsittele näitä ilmauksia erikseen, vaan ainoastaan tarkentaakseni tai perustellakseni tuomioistuimen, asianosaisen tai viranomaisen velvollisuuksia ja niihin liittyviä kielellisiä konstruktioita.

4 Velvollisuusrakenteiden analyysia

4.1 Tuomioistuinta velvoittavat rakenteet

4.1.1 Yleistä

Tuomioistuimen toimintaa säännellään laissa sekä velvoittavin eli obligatorisin että valinnaisin eli fakultatiivisin normein (Frände ym. 2017: 98–99). Joissain lainkohdissa tuomioistuimelle on jätetty harkintavaltaa, jolloin obligatoriseen muotoon kirjoitettua säännöstä on pidettävä tosiasiallisesti fakultatiivisena. Harkintaa ohjaa tällaisissa tapauksissa yleensä jokin tarkentava ilmaus tai sana, kuten *tarvittaessa* (ks. HOL 37.1 §, toinen virke). Koska ne on usein kirjoitettu muotoon *on tehtävä* tai *tulee tehdä*, tulkitsemme myös ne tässä tutkielmassa kielellisesti velvoittaviksi.

Vaikka tässä tutkielmassa painotus on modaalisisissa TAVA-partisiipin sisältävissä nesessiivirakenteissa, voidaan lyhyesti mainita ei-modaalisten ilmausten velvoittava funktio. Ei-modaalisia rakenteita käytettäessä oletetaan, että tuomioistuin tai muu viranomainen toimii siten kuin laissa säädetään (Attila 2017: 38). Ei-modaalisella indikatiivisella väitelauseella kuvaillaan, väitetään ja todetaan asioita (mt.: 22). Tällä tavalla siis paitsi velvoitetaan viranomaista, myös tiedotetaan muita lain lukijoita viranomaisen toiminnasta (ks. esim. HOL 52 § 1 mom.).

Tuomioistuimen velvollisuuksista säädetään lähes jokaisessa hallintoprosessilain luvussa. Ainoastaan 1, 4 ja 15 luvuissa ei velvoiteta tuomioistuinta käyttämällä modaalii-ilmauksia, mutta näidenkin lukujen säännöksistä on johdettavissa velvollisuuksia tuomioistuimelle. Myöskään 13 luvussa ei esiinny suoraan ilmausta, joka olisi muodossa *(hallinto)tuomioistuimen on* + TAVA tai *tuomioistuimen tulee* + A-infinitiivi. Siinä *on* + TAVA -rakenteen kohdistuminen tuomioistuimeen on kuitenkin johdettavissa kahdesta eri momentista (118 § 2 ja 1 mom.). Päätöksen purkamista hakevalla on velvollisuus 1 momentin mukaan, kun taas 2 momentti paljastaa, että hallintotuomioistuin saa tehdä purkuhakemuksen. Näin ollen 1 momentin velvollisuudet koskevat myös 2 momentissa mainittua tuomioistuinta, jollei laissa toisin mainita.

HOL 118.1 §: Päätöksen purkamista haetaan korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Hakemuksessa on ilmoitettava vaatimus ja sen perustelut. Hakemukseen on liitettävä päätös, jota hakemus koskee, sekä ne asiakirjat, joihin hakemus perustuu.

HOL 118.2 §: Päätöksen purkamista saa hakea asianosainen sekä viranomainen, jolla on ollut oikeus hakea valittamalla muutosta päätökseen, samoin kuin valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies. Lisäksi viranomainen ja hallintotuomioistuin saa hakea oman päätöksensä purkamista.

On luonnollista, että tuomioistuimeen kohdistuu runsaasti velvoitteita ja siten myös velvoittavia modaali-ilmauksia. Kuten HOL 37 §:n 1 momentissa säädetään, ”hallintotuomioistuimen on huolehdittava siitä, että asia tulee selvitettyksi” eli tuomioistuimella on hyvin keskeinen tehtävä hallinto-oikeudenkäynnissä. Lähes 60 % hallintoprosessilaissa olevista *on* + TAVA -rakenteista velvoittaa kielellisesti tuomioistuinta. Laissa on paljon myös sellaisia tuomioistuinta velvoittavia säännöksiä, joissa sanaa *tuomioistuin* ei ole tarvinnut mainita suoraan. Nämä velvollisuudet on kirjoitettu esimerkiksi osapuolten oikeuksien kautta (ks. esim. 68.2 §, toinen virke) tai rakenteella OBJ + *on* + TAVA (ks. esim. 49.3 §, toinen virke). Koska tuomioistuinta velvoittavia rakenteita on laissa paljon, analyysissa on tarkoituksenmukaista käsitellä erimuotoisia rakenteita erikseen.

4.1.2 Tuomioistuinlähteiset ilmaukset

Tuomioistuinlähteisillä ilmauksilla tarkoitan niitä, joissa sana *tuomioistuin* on kirjoitettu suoraan näkyviin. Ne poikkeavat kielellisesti esimerkiksi asialähteisistä ilmauksista, joissa tuomioistuimen velvoittaminen esitetään muilla keinoin (ks. jäljempänä luku 4.1.3). Tuomioistuinlähteiset ilmaukset ovat 28 ilmauksessa muotoa *tuomioistuimen on* + TAVA. Vain kahdessa hallintoprosessilain kohdassa (54 § 1 mom. ja 79 §) käytetään ilmausta *tuomioistuimen tulee* + A-inf. Rakenteet *tulee tehdä* ja *on tehtävä* ovat laissa samanarvoisia ja yhtä velvoittavia, mutta ne eroavat tyyliltään siten, että ilmaus *tulee tehdä* liittyy vahvemmin juuri kirjoitettuun kieleen kuin *on tehtävä* -rakenne, jota esiintyy myös suullisessa tekstissä (Ketola 2003a). Valinta käyttää mainituissa kohdissa muusta laista poikkeavaa rakennetta voi johtua siitä, että näissä pykälissä asia, johon velvoittaminen liittyy, ei ole välttämättä eksaktisti määriteltävissä. Lain 79 §:n teksti on seuraava:

Hallintotuomioistuimen on päätöksessään annettava ratkaisu esitettyihin vaatimuksiin. Hallintotuomioistuimen tulee harkita kaikkia esiin tulleita seikkoja ja päättää, mihin seikkoihin ratkaisu voidaan perustaa.

Pykälän alussa määritellään, että tuomioistuimella on yksiselitteinen velvollisuus antaa ratkaisu vaatimuksiin, jotka on esitetty. Tuomioistuimella on siis ratkaisupakko (HE 29/2018 vp: 143). Tämän todettuaan lainkirjoittaja vaihtaa verbirakennetta ja käyttää seuraavaksi muotoa *tulee harkita*. Valinnan taustalla voi olla se hallituksen esityksen samalla sivulla mainittu rajoitus, että tuomioistuimen tulee pitäytyä osapuolten vaatimuksissa eikä laajentaa oikeudenkäyntiä niiden ohi. Rajoitus ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, ja myös hallituksen esityksen mukaan sitä tulee tulkita laajasti, jotta oikeudenkäyntiaineisto on riittävän kattava. *Tulee tehdä* -infinitiivirakenteen funktiona mainitussa pykälässä voi olla sen ilmaiseminen, että kaikki esiin tulleet seikat eivät välttämättä ole ratkaisun kannalta relevantteja. Tätä täsmentää *mihin*-alkuinen relatiivinen sivulause, joka rajaa ratkaisun perusteena käytettävissä olevat seikat.

Kuten mainittu, hallintoprosessilaissa tuomioistuimen, kuten muidenkin tahojen, velvoittamiseen käytetään eniten *on + TAVA* -rakennetta. Tarkastelen seuraavaksi säännöksiä, jotka perustuvat *tuomioistuimen on + TAVA* -rakenteeseen. Nostan aineistosta esiin tyypillisiä *on + TAVA* -rakenteita, joita analysoin tarkemmin. Aluksi mainittakoon, että monet (*hallinto*)*tuomioistuimen on* -nessiivirakenteet sisältävät *jos*-konjunktioilla alkavan ehtolauseen tai muun tarkentavan määritteen. Nämä velvoitteet aktualisoituvat siis vain, jos ehtolauseessa mainitut edellytykset täyttyvät. Suoraan *tuomioistuimen on tehtävä* -muotoisista rakenteista 13/28 sisältää *jos*-lauseella muodostetun ehdon. Suurin osa ehtolauseella täydennetyistä edellytyksistä liittyy siihen, että osapuolet tai muut eivät ole täyttäneet omia velvoitteitaan tai heidän toimensa ovat olleet puutteellisia (1 ja 2), tai ulkoisiin tekijöihin, kuten olosuhteisiin (3). Luonnollisesti myös tuomioistuimen itsensä tekemät virheet aiheuttavat sille velvollisuuksia (4 ja 5).

- (1) Jos valtakirja esittämisvelvollisuudesta huolimatta puuttuu, tuomioistuimen on varattava tilaisuus sen esittämiseen. (32 § 3 mom. ensimmäinen virke)
- (2) Jos valitus tai muu hallintotuomioistuimelle toimitettu kirjelmä on puutteellinen, hallintotuomioistuimen on varattava kirjelmän laatijalle tilaisuus kohtuullisessa määräajassa täydentää sitä, jollei täydentäminen ole asian käsittelyn kannalta tarpeetonta. (40 §, ensimmäinen virke)
- (3) Jos asianosainen ei laillisen esteen vuoksi voi saapua kuultavaksi tai noudattaa muuta hallintotuomioistuimen asettamaa määräaika, tuomioistuimen on siirrettävä asian käsittelyä ja asetettava uusi määräaika. (53 § 2 mom.)
- (4) Jos valitus on puuttuneen tai virheellisen valitusosoituksen takia toimitettu väärälle hallintotuomioistuimelle tai viranomaiselle, tämän on siirrettävä valitus toimivaltaiselle tuomioistuimelle tai viranomaiselle. (17 § 2 mom. ensimmäinen virke. Huomaa, että tässä velvoitetaan valitusosoituksen tehnyttä tahoa, joka voi olla paitsi tuomioistuin, myös hallintoviranomainen. Ks. valitusosoituksesta ja tuomioistuimen velvollisuuksista myös 89 §)
- (5) Hallintotuomioistuimen on korjattava päätöksessään oleva kirjoitus- tai laskuvirhe tai muu niihin verrattava selvä virhe. (102 §, ensimmäinen virke)

Kuten esimerkeistä (1) ja (2) ilmenee, osa tuomioistuimen velvollisuuksista johtuu siitä, että oikeudenkäynnin osapuolet tai muut tahot eivät ole toimineet prosessin edellytysten mukaan. Mielenkiintoista on se, että tällaisetkin velvoitteet voidaan kirjoittaa lakiin siten, että vain tuomioistuimen velvollisuus mainitaan suoraan. Tätä havainnollistavat edellä mainittujen lisäksi HOL 62 §:n 3 ja 4 momentit.

62 § 3 mom. Asianosainen tai hänen laillinen edustajansa voidaan kutsua saapumaan henkilökohtaisesti suulliseen käsittelyyn, jos se on tarpeen asian selvittämiseksi. Kutsun tehosteeksi voidaan asettaa sakon uhka.

62 § 4 mom. Tuomioistuimen on tuomittava uhkasakko maksettavaksi ja asetettava uusi korkeampi sakon uhka, jos asianosainen tai hänen laillinen edustajansa ei noudata 3 momentissa tarkoitettua kutsua ja tuomioistuin edelleen pitää asianomaisen henkilökohtaista läsnäoloa tarpeellisena. Uhkasakkoa ei tuomita maksettavaksi, jos asia käsitellään ja ratkaistaan asianomaisen poissaolosta huolimatta tai poissaolo johtuu laillisesta esteestä.

Pykälässä siis velvoitetaan asianosaista tai hänen laillista edustajaansa saapumaan tuomioistuimen kutsusta henkilökohtaisesti suulliseen käsittelyyn. Sanamuodon mukaan pykälän tuottaman velvoitteen kohteena on kuitenkin tuomioistuin, sillä jos asianosainen ja hänen laillinen edustajansa eivät noudata 1 momentissa tarkoitettua kutsua, tuomioistuimelle syntyy velvollisuus määrätä uhkasakosta. Kutsusta ei näissä säännöksissä puhuta asianosaisen velvollisuuksien kautta. Tämän voi nähdä olevan osoitus tuomioistuimen prosessinjohtovelvoitteen korostamisesta. Tuomioistuimen velvoite näkyy jo pykälän otsikosta, joka on *Oikeudenkäynnin osapuolten kutsuminen*. Myös lain esitöissä (HE 29/2018 vp: 130) todetaan, että asia saatetaan pystyä ratkaisemaan henkilön poissaolosta huolimatta tai poissaolo on voinut johtua laillisesta esteestä, eli asianosaisen ja hänen edustajansa 62 §:n 3 momentin mukainen velvoite ei aina tule käytännössä sovellettavaksi. Sen sijaan tuomioistuimen prosessinjohto on tässä mielessä selkeämpi käsite. Tuomioistuimen on, varsin kiistattomasti, oltava paikalla tuomioistuinkäsittelyssä ja huolehdittava sen sujumisesta.

Muut kuin *jos*-ehtolauseen sisältävät *tuomioistuimen on* -rakenteet kuvaavat yksiselitteisemmin tuomioistuimen velvollisuuksia. Esimerkiksi aiemmin mainittu hallintotuomioistuimen huolehtimisvelvollisuus kuuluu näihin velvoitteisiin. HOL 35 § käsittelee tuomioistuimen prosessinjohtoa ja määrää, että ”hallintotuomioistuimen on huolehdittava oikeudenkäynnin johtamisesta”. HOL 45 § koskee selvitykselle asetettavaa määräaika ja 52 § tulkitsemisestä ja kääntämisestä, eivätkä myöskään ne sisällä *jos*-ehtolausetta. Viimeksi sanotusta voidaan todeta vielä, että tulkitsemis- ja käännösavusta määrätään Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä tehdyssä sopimuksessa (11/1987), jossa myös puhutaan *huolehtimisesta*. Huolehtimisvelvollisuus ei siis tarkoita sitä, että tuomioistuimen tulee omatoimisesti hankkia kaikki asian ratkaisemiseen tarvittava selvitys, vaan sen on katsottava, että myös osapuolet esittävät riittävästi relevanttia aineistoa (Mäenpää 2023: 323). Myös tuomioistuimen prosessinjohtoa koskeva 35 § velvoittaa tuomioistuinta *huolehtimaan oikeudenkäynnin johtamisesta* eli ikään kuin varmistamaan, että oikeudenkäynti tulee johdetuksi (vrt. ”tuomioistuimen on johdettava oikeudenkäyntiä”).

4.1.3 Muut tuomioistuinta velvoittavat ilmaukset

Tuomioistuimen velvollisuuksien taustalla ovat usein oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Monesti näissä lain ilmauksissa korostetaan itse asiaa ja asiayhteyttä. Painotus ei siis kielellisesti ole tietyn henkilön tai tahon velvollisuudessa vaan prosessissa, sen

sujumisessa ja oikeudenmukaisuudessa. Tämän tulkinnan voi tehdä informaatorakenteen perusteella. Suurimmassa osassa *X:ssä on tehtävä* -rakenteita inessiivimuotoinen tilan adverbiaali on sijoitettu lauseen alkuun. Tämä on informaatorakenteen kannalta loogista, sillä ennakoita tunnetun puheenaiheen eli *teeman* paikka on yleensä lauseen alussa ja *reeman* eli uutena tietona esitetyn osan paikka lauseen lopussa (ks. esim. Kankaanpää ym. 2009).

Hallintoprosessilaissa näkyy selvästi tuomioistuimen tiedonantovelvollisuus, joka liittyy keskeisiin oikeudenkäynnissä vaikuttaviin periaatteisiin. Julkisuusperiaatteen mukaan hallinnon toiminta on avointa ja jokaisella on oikeus saada tietoja viranomaisen julkisista asiakirjoista. Julkisuusperiaate kuuluu perusoikeuksiin. Lisäksi tuomioistuimen on huolehdittava perus- ja ihmisoikeutena turvautun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisesta. Asianosaisen tiedonsaantioikeus on näihin periaatteisiin liittyvä keskeinen hallintoasioissa vaikuttava lähtökohta. Tämä asianosaisjulkisuus koskee muitakin kuin julkisia asiakirjoja, jos asiakirjoilla on ollut tai voinut olla vaikutusta hallintoasian aiempaan käsittelyyn (Tieteen termipankki).

Siksi myös hallintoprosessilain säännöksissä korostetaan tiedottamista. Lähes kaikissa hallintoprosessilaissa olevissa *X:ssä on tehtävä* -ilmauksissa, joissa X on substantiivi, käytettävä verbi liittyy jonkinlaiseen ilmoittamiseen. Käytettyjä verbejä ovat *mainita*, *ilmoittaa*, *selostaa* ja *eritellä*. X:llä merkitsemäni täydennys puolestaan on monessa substantiivilla alkavassa ilmauksessa jokin kirjallinen dokumentti tai viesti. Se on loogista, sillä hallintotuomioistuimessa asian pääkäsittely, samoin kuin päätös, on kirjallinen. Mainittuja kirjallisia tekstejä ovat *valitus*, *kirjelmä*, *kutsu suulliseen käsittelyyn*, *päätös*, *valitusosoitus*, *vaatimus* ja *hakemus*. On huomattava, että edellisessä luettelossa ei ole esimerkiksi sanoja *tuomioistuin* tai *oikeudenkäynti*. Laissa ei siis lue, että *tuomioistuimessa on huolehdittava* vaan *tuomioistuimen on huolehdittava*. Tämä on osoitus siitä, että tuomioistuimen tai oikeudenkäynnin kontekstissa lainsäätäjä on halunnut korostaa osapuolten tai tuomioistuimen velvollisuuksia. Tästä näkökulmasta tuomioistuinta pidetään laissa johdonmukaisesti itsenäisenä toimijana, jolla on oikeuksia ja velvollisuuksia, kuten velvollisuus harkintaan 54.4 §:n mukaisesti.

Tuomioistuimella on velvollisuuksia suhteessa oikeudenkäynnin osapuoliin. Siksi laissa on myös sellaisia tuomioistuinta velvoittavia säännöksiä, joiden teksti alkaa allatiivimuotoisella habitatiiviadverbialilla. Tällaisissa ilmauksissa allatiivilla ilmaistaan VASTAANOTTAJAA tai

KOKIJAA eli toiminnasta HYÖTYJÄÄ (VISK § 1257). Hallintoprosessilaissa näitä ilmauksia on seitsemän. Niistä kuudessa allatiivisijainen hyötyjä on ihminen (44 §, 58 §, 64 §, 68 §, 73 § ja 98 §), yhdessä oikeudenkäyntikulujen korvaus (100 §). Kaikissa näissä velvoittava ilmaus kohdistuu tuomioistuimeen. Esimerkiksi 44 §:n 1 momentin mukaan ”asianosaiselle on ennen asian ratkaisua varattava tilaisuus esittää käsityksensä muiden oikeudenkäynnin osapuolten esittämistä vaatimuksista sekä muusta oikeudenkäyntiaineistosta”. Velvollisuus tämän tilaisuuden varaamiseen on asian ratkaisijalla eli tuomioistuimella.

Kuten jo edellä kävi ilmi, joissain momenteissa velvoitetaan useampaa tahoa tiettyihin toimiin. Tämä havainto on syytä nostaa esiin myös tässä yhteydessä. Otetaan esimerkiksi HOL 64 §:n (Kutsun sisältö) 1 momentin toinen virke. Seuraavassa lainauksessa on kyseinen momentti kokonaisuudessaan.

Kutsussa suulliseen käsittelyyn on mainittava tarpeelliset tiedot käsiteltävästä asiasta ja oikeudenkäynnin osapuolista sekä ilmoitettava käsittelyn ajankohta ja paikka. Kutsussa on lisäksi ilmoitettava poissaolon seurauksista ja siitä, että kutsutun on viipymättä ilmoitettava laillisesta esteestä ja sen päättymisestä.

Päälause velvoittaa kutsun lähettäjää eli tuomioistuinta tai oikeudenkäynnin osapuolta, mutta alisteisessa sivulauseessa todetaan myös kutsutulla olevan velvollisuus. Vain kutsuttu on ilmaistu genetiivisubjektilla, muuten käytetään nollapersoonaa. Kutsutun velvollisuus ei kuitenkaan perustu tähän pykälään, vaan se mainitaan suoremmin jo laillista estettä koskevan 53 §:n 1 momentissa. Kyse on siis lähinnä velvollisuuden kuvaamisesta, ei sen tuottamisesta (Kanner 2011: 25). Siksi ei ole tarkoituksenmukaista katsoa, että edellä mainitussa esimerkkipäätöksessä olisi kaksi velvoittavaa ilmausta. Sama lähtökohta voidaan nähdä olevan hallituksen esityksessä (HE 29/2018 vp: 119; 131). Esimerkkitaapauksessa on kyse *kompetenssinormista* (Kanner 2011: 25). Kompetenssinormi voi sekä valtuuttaa että velvoittaa normin kohdetta päätöksien tekemiseen tietyissä rajatuissa yhteyksissä. Kutsutun velvollisuus muuttuu todeksi vasta, kun pykälää sovelletaan.

Myös seuraavassa esimerkkipäätöksessä eli 31 §:ssä (Esiintymiskielto ja asian saattaminen valvontalautakunnalle) mainitaan useamman tahon velvollisuuksia, mutta siinä lukijan huomio kiinnittyy käytettyyn lauserakenteeseen. Tarkasteltavana on 1 momentin toinen virke. Momentin teksti on seuraava:

Jos asiamies tai avustaja on tehtäväänsä sopimaton, tuomioistuin voi kieltää häntä toimimasta asiamiehenä tai avustajana yksittäisessä asiassa. Kiellosta on ilmoitettava päämiehelle ja varattava tälle tilaisuus uuden asiamiehen tai avustajan hankkimiseen.

Momentin jälkimmäisestä virkkeestä erikoisen tekee se, että adverbiaali vaihtuu kesken virkkeen (*kiellosta* vrt. *tälle*). Virkkeen jälkimmäisestä osalauseesta puuttuu persoonamuotoinen verbi, joten se ei oikeastaan ole lause ensinkään. Topiikkipaikka jää jälkimmäisessä lauseessa tyhjäksi, minkä vuoksi sana *kiellosta* näyttyy virkkeessä molempien lauseiden lauseenjäsenenä. Mitä ilmeisimmin virkkeen tarkoituksena on kuitenkin ilmaista, että 'kiellosta on ilmoitettava päämiehelle' ja 'päämiehelle on varattava tilaisuus uuden asiamiehen tai avustajan hankkimiseen'. Yhteinen lauseenjäsen tulisi siis olla adverbiaali *päämiehelle*. Muodoltaan täysin sama virke on myös hallintolain (434/2003) 12.2 §:ssä. Virke selkiytyisi muokkaamalla sitä esimerkiksi muotoon *tuomioistuimen on ilmoitettava kiellosta päämiehelle ja varattava tilaisuus uuden asiamiehen tai avustajan hankkimiseen*.

Laissa säädetään myös asiantuntijasta, asiamiehestä ja asianajajasta säännöksillä, joihin liittyy tuomioistuimen velvollisuuksia. Mainitaan esimerkkinä 43 §:n 2 momentin ensimmäinen virke, jonka mukaan asiantuntijan on oltava rehelliseksi ja alallaan taitavaksi tunnettu. Momentti ei niinkään velvoita ketään ennalta määrättyä asiantuntijaa osoittamaan tunnettuuttaan ennen tuomioistuinprosessia, vaan se määrää hallintotuomioistuimen valitsemaan asiantuntijaksi rehellisen ja alallaan taitavaksi tunnetun henkilön. Samoin 30 §:n 1 momentissa, jonka toisen virkkeen mukaan "asiamiehen ja avustajan on oltava asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista (715/2011) annetussa laissa tarkoitettu luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja", on kyse tuomioistuimen velvollisuudesta huolehtia, että asiamies tai avustaja täyttää asetetut ehdot.

Momentti jatkuu seuraavasti: *Asiamies tai avustaja voi kuitenkin olla myös muu rehellinen ja tehtävään sopiva ja kykenevä täysi-ikäinen henkilö, joka ei ole konkurssissa ja jonka toimikelpoisuutta ei ole rajoitettu*. Momentin ensimmäisessä virkkeessä asetetaan siis asiamiehenä tai avustajana toimimiselle ehto, jonka mukaan tämän tulee olla asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai laissa määritelty oikeudenkäyntiavustaja. Jälkimmäisessä virkkeessä lievennetään tämän vaatimuksen ehdottomuutta toteamalla, että asiamies tai

avustaja voi olla myös muu, löyhemmät ehdot täyttävä henkilö. Näin ollen ensimmäisen virkkeen ilmaus *on oltava* menettää modaalista voimaansa. Lain esitöissä (HE 29/2018: 98) todetaan kuitenkin, että kelpoisuus asiamiehen tai avustajan tehtävään on ”menettelyn ehdoton edellytys”, ja että tuomioistuimen on todettava tämä kelpoisuus oma-aloitteisesti. Tekstin rakentaminen edellä kerrotulla tavalla kyseenalaistaa *on tehtävä* -rakenteen ehdottomuuden.

4.2 Oikeudenkäynnin osapuolia velvoittavat rakenteet

4.2.1 Velvoittavuusilmauksien jaottelua

Valituksen on hallintoprosessilain mukaan täytettävä tietyt muoto- ja sisältövaatimukset, ja asianmukaiset liitteet on toimitettava valituksen yhteydessä. Samoin valitus on toimitettava toimivaltaiselle tuomioistuimelle tai viranomaiselle (HOL 14 §) määräajassa (HOL 13.2 §). Näin ollen moni säännös velvoittaa valittajaa. Luonnollisesti myös prosessin toisella osapuolella eli hallintopäätöksen tehneellä viranomaisella on velvollisuuksia asiassa. Viranomaisella ei kuitenkaan tavallisesti ole asianosaisasemaa, koska se ei puolusta prosessissa omia intressejään, vaan sen valvottavana on yleinen etu. Asianosaisasema on sillä, johon hallintopäätös on kohdistettu, sekä sillä, jonka oikeuteen, etuun tai velvollisuuteen päätös välittömästi vaikuttaa. Tässä luvussa tarkastellaan ilmauksia, joilla luodaan velvollisuuksia oikeudenkäynnin osapuolille. Aluksi käydään läpi molempia osapuolia velvoittavia ilmauksia (4.2.2), sen jälkeen valittajaa ja muuta asianosaista velvoittavia rakenteita (4.2.3) ja lopuksi tehdään katsaus viranomaista velvoittaviin ilmauksiin (4.2.4).

4.2.2 Molempia osapuolia velvoittavat ilmaukset

Monessa lainkohdassa velvoitetaan oikeudenkäynnin osapuolia yhteisesti erottamatta asianosaista ja päätöksen tehnyttä viranomaista toisistaan. *On tehtävä* -rakenteen sisältävistä ilmauksista tällaisia on 46 §:ssä, 61 §:n 2 momentissa, 76 §:n 3 momentissa ja 99 §:n 2 momentissa. Näissä lainkohdissa käytetään ilmausta *oikeudenkäynnin osapuoli*. Hallituksen esitys täsmentää oikeudenkäynnin osapuolen käsitettä (ks. esim. 76.3 §:n osalta HE 29/2018 vp: 142).

Kahdessa edellä mainituista lainkohdista (46 § ja 61.2 §) velvoittava ilmaus on sivulauseessa eli ne eivät ole toimintasääntöjä (Kanner 2011: 25). Molemmat ilmaukset liittyvät

tuomioistuimen asettamaan määräaikaan. Määräajan asettaminen voidaan nähdä direktiivisen lausuman tarkennuksena. Tarkennus on yksi relatiivisten sivulauseiden kolmesta tavanomaisesta tehtävästä säädöstekstissä määritelmien ja rajoitusten antamisen ohella (mt.: 23).

HOL 46 §:n ensimmäinen virke: Kun hallintotuomioistuin katsoo asian tulleen selvitettyksi, se voi asettaa asian laatuun nähden kohtuullisen määräajan, **jonka kuluessa oikeudenkäynnin osapuolten on toimitettava mahdollinen lisäaineisto asiassa.** (lihavointi lisätty)

HOL 61.2 §: Tuomioistuin voi asettaa määräajan, **jossa oikeudenkäynnin osapuolten on nimettävä todistajat.** (lihavointi lisätty)

HOL 46 §:n ensimmäisestä virkkeestä voidaan erottaa seuraavat asiat: 1) tuomioistuin voi asettaa määräajan, kun se 2) katsoo asian tulleen selvitettyksi. Kolmanneksi oikeudenkäynnin osapuolten on noudatettava määräaika mahdollista lisäaineistoa toimittaessaan. Myös 61.2 §:ssä on kyse siitä, että tuomioistuimella on oikeus asettaa määräaika, ja tämän oikeuden käyttäminen tuottaa osapuolille velvollisuuden. Molemmissa esimerkeissä osapuolten velvollisuus riippuu siis tuomioistuimen toimista.

Molempia osapuolia velvoittaa myös 37 §:n 3 momentti, jossa velvoitetuiksi eritellään *asianosainen ja päätöksen tehnyt viranomainen*. Tässä tapauksessa nämä tahot on syytä mainita erikseen, koska osapuolten vaatimukset voivat olla erisuuntaisia.

HOL 37.3 §: Asianosaisen ja päätöksen tehneen viranomaisen on esitettävä selvitystä vaatimustensa perusteluista totuudenmukaisesti. Niiden on myötävaikutettava asian selvittämiseen sen oikeudellisen luonteen edellyttämällä tavalla. Viranomaisen on oikeudenkäynnissä otettava huomioon tasapuolisesti yleiset ja yksityiset edut.

4.2.3 Valittajaa ja muuta asianosaista velvoittavat ilmaukset

Monessa valittajaa tai asianosaista velvoittavassa ilmauksessa ei kielellisesti säädetä niinkään valittajan velvollisuuksista vaan valituksen pakollisista muotovaatimuksista. Ilmaukset ovat muotoa *valitus on* + TAVA, *valituksessa on* + TAVA tai *valitukseen on* + TAVA. Velvoitteet sinänsä koskevat kuitenkin valituksen laatijaa eivätkä valitusta itseään. Laissa ei esimerkiksi

käytetä ilmausta *valituksen on* + TAVA, joka voisi tulla kyseeseen esimerkiksi säädettäessä siitä, mitkä edellytykset *valituksen on täytettävä*. Sen sijaan laissa osoitetaan selkeästi, että valituksen taustalla on valittaja, jonka velvollisuutena on huolehtia, että valitus täyttää asetetut vaatimukset. Valitus on vain se konteksti, jossa valittajan on täytettävä velvollisuutensa.

Ilmaus *asianosaisen on* + TAVA esiintyy aineistossa kuitenkin vain kerran, jo muutamaan otteeseen mainitussa 37 §:ssä. Sen 3 momentin ensimmäisessä virkkeessä todetaan, että ”asianosaisen ja päätöksen tehneen viranomaisen on esitettävä selvitystä vaatimustensa perusteluista totuudenmukaisesti”. Myös ilmausta *valittajan on* + TAVA käytetään vain yhdessä pykälässä (110 § Valitusluvan hakeminen). Pykälä on poikkeuksellinen myös siinä mielessä, että se sisältää viittauksen laissa jäljempänä olevaan pykälään eli 111 §:ään (Valitusluvan myöntämisen perusteet), mikä on vastoin *Lainkirjoittajan oppaan* luvussa 14.3.6 mainittua (Lainkirjoittajan opas: 271). Ratkaisu on tässä tapauksessa kuitenkin looginen, sillä valitusluvan hakeminen on syytä mainita ennen luvan myöntämisen perusteita. HOL 110 §:ssä todetaan seuraavaa:

Jos asiassa tarvitaan valituslupa, valittajan on valituslupaa hakiessaan ilmoitettava 111 §:ssä tarkoitettu peruste, jolla valituslupaa pyydetään, sekä syyt, joiden vuoksi valittaja katsoo, että valitusluvan myöntämiseen on edellä mainittu peruste.

Rakennetta *tulee* + A-inf. käytetään muiden kuin tuomioistuimen velvollisuuksien kuvaamiseen kahdessa hallintoprosessilain pykälässä, mutta rakenteella ei tässä säädöksessä suoraan tuoteta velvollisuuksia näille tahoille. Molemmat ilmaukset ovat sivulauseissa. Ensimmäinen näistä on 26 §:n 2 momentissa.

HOL 26.2 §: Jos päämiehen toimintakelpoisuutta on rajoitettu muulla tavoin kuin vajaavaltaiseksi julistamalla, edunvalvoja käyttää yksin päämiehen puhevaltaa asiassa, josta päämiehellä ei ole oikeutta päättää. Edunvalvoja ja hänen päämiehensä käyttävät kuitenkin yhdessä puhevaltaa asiassa, josta heidän **tulee päättää** yhdessä. (lihavointi lisätty)

Kuten huomataan, tässä momentissa ei mainita, mitkä ovat niitä asioita, joista edunvalvojan ja hänen päämiehensä tulee päättää yhdessä. Tämän säännöksen sisältö tarkentuu siis muualla lainsäädännössä ja itse prosessissa. Toinen saman rakenteen sisältävä prosessin osapuolia

velvoittava ilmaus on 37 §:n 1 momentin toisessa virkkeessä. Momentti tuottaa velvollisuuden tuomioistuimelle, mutta siinä myös kuvataan osapuolen mahdollista velvollisuutta esittää lisäselvitystä.

HOL 37.1 §: Hallintotuomioistuimen on huolehdittava siitä, että asia tulee selvitettyksi. Hallintotuomioistuimen on tarvittaessa osoitettava asianosaiselle tai päätöksen tehneelle viranomaiselle, mitä lisäselvitystä asiassa **tulee esittää**. (lihavointi lisätty)

Valittajaa ja muuta asianosaista velvoitetaan suurimmaksi osaksi joko käyttämällä edellä esitetyillä tavoilla sanaa *valitus* tai siten, että samalla säännöksellä voidaan asiayhteyden mukaan velvoittaa joko asianosaista tai jotakuta muuta. Asianosaisen on tunnistettava lain sanamuodosta, että hän kuuluu velvoitettujen joukkoon. Seuraava esimerkki on HOL 118 §:n 5 momentista. Siinä esimerkiksi yksityisen asianosaisen on tunnistettava olevansa ”muu hakija kuin viranomainen ja hallintotuomioistuin”.

Muun hakijan kuin viranomaisen ja hallintotuomioistuimen on päätöksen purkamista koskevassa asiassa käytettävä asianajajaa, julkista oikeusavustajaa tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa tarkoitettua luvan saanutta oikeudenkäyntiavustajaa.

Tarkastellaan vielä valittajaa velvoittavia subjektiivomia nesessiivirakenteita, joita ovat esimerkiksi HOL 13.2 §:n ilmaus *valitus on tehtävä*, 14 §:n *valitus on toimitettava* ja 15 §:n *valituksessa on ilmoitettava*. Tällaisista lauseista ilmenee selkeästi, että useimmiten säännöksen mukaisena velvoitettuna on valittaja itse, vaikka kielellisesti säädettäisiin nimenomaan valituksesta. Valittajan lisäksi valituksen toimittamiseen liittyviä velvoitteita voi kuitenkin olla myös muilla kuin itse valittajalla (ks. esim. HOL 14.2 §), mikä puoltaa *valitus*-sanan käyttämistä *valittajan* sijaan. Toisaalta hallituksen esitys (HE 29/2018 vp: 84) tarkentaa valituksen muoto- ja sisältövaatimuksien yhteyden liittyvän valittajan velvollisuuksiin. Esityksessä käytetään muun muassa ilmausta *valituksessa valittajan tulee – – perustella, – –*. Näin muodostetaan selkeä yhteys valittajan ja valituksen välille. Velvollisuuksia voi tosiasiaassa kuulua myös valittajan lailliselle edustajalle tai asiamiehelle (15.2 §).

HOL 15.2 §: Valituksessa on lisäksi ilmoitettava valittajan nimi ja yhteystiedot. Jos puhevaltaa käyttää valittajan laillinen edustaja tai asiamies, myös tämän yhteystiedot on ilmoitettava. Yhteystietojen muutoksesta on valituksen vireillä ollessa ilmoitettava viipymättä hallintotuomioistuimelle.

Edellisestä momentista voi mainita myös sen huomion, että sen kolmannessa virkkeessä on lause, jossa hyötyjänä on hallintotuomioistuin. Se korostaa, että tavoitteena on paitsi tuottaa velvollisuus, myös kuvata tuomioistuimella oleva oikeus informaatioon. Velvoittava funktio koskee siis valittajaa tai hänen laillista edustajaansa tai asiamiestään. Hallintotuomioistuinta koskee lauserakenteen ja sijamuodon perusteella oikeuksia tuottava funktio.

4.2.4 Viranomaista velvoittavat ilmaukset

Yksin viranomaisen velvoittamiseen *on + TAVA* -rakennetta käytetään harvoin, vain kahdessa momentissa (42.1 § ja 42.2 §). Ne liittyvät tilanteisiin, joissa viranomaisen on annettava lausunto tekemänsä hallintopäätöksen perusteluista. Yhteensä pykälässä on kuitenkin enemmän velvoitteita, kuten seuraavasta ilmenee. Samaan momenttiin on kirjoitettu periaatteessa neljä eri velvoitetta (42.1 §).

HOL 42.1 §: Päätöksen tehneen viranomaisen on hallintotuomioistuimen pyynnöstä annettava selostuksensa asiasta, vastattava oikeudenkäynnin osapuolen esittämiin vaatimuksiin ja niiden perusteluihin sekä lausuttava esitetystä selvityksestä.

HOL 42.2 §: Viranomaisen on hallintotuomioistuimen pyynnöstä toimitettava sille päätöksen perusteena olleet asiakirjat ja muu tarvittava selvitys.

Velvoitettavien piiri saattaa myös vaihtua kesken momentin tekstin. Näin tapahtuu 37 §:n 3 momentissa, jossa velvoitetaan ensin molempia osapuolia, mutta sen jälkeen yleissäännöksellä vain viranomaista. Kyseinen säännös korostaa, ettei viranomainen ole hallintoprosessissa asianosainen. Momentti on esimerkkinä luvussa 4.2.2.

5 Lopuksi

Olen analysoinut tässä tutkielmassa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa olevia velvoittavia rakenteita ja pyrkinyt selvittämään, millaisilla rakenteilla mitäkin tahoja velvoitetaan. Tutkimuksen perusteella eniten käytetty velvoittava rakenne kyseisessä laissa on *olla*-verbin kolmannen persoonan ja TAVA-partisiipin muodostama konstruktio *on tehtävä*, joka saa erilaisia täydennyksiä sen mukaan, onko kyseessä enemmän jonkin tahon velvollisuus sinänsä vai jokin prosessin kulkuun liittyvä vaatimus. Näiden asioiden erottaminen toisistaan ei useinkaan ole yksinkertaista.

Monessa säännöksessä käytetään tutkimuksen perusteella sekä genetiivisubjektilla ilmaistua velvoitettua että kontekstia ilmaisevaa muuta täydennystä, kuten inessiivisijaista *oikeudenkäynnissä*-sanaa. Prosessiin liittyviä asioita korostava *X:ssä on tehtävä* -rakenne on velvoittavana rakenteena laaja-alainen ja hallintoprosessilaissa paljon käytetty. Sillä velvoitetaan säädöksessä tuomioistuinta (40 §; 64 §; 86 §; 88 §), valittajaa (15 §), muun hallintolainkäyttöasian vireillepanijaa (19 §), oikeudenkäyntikulujen korvaamista vaativaa (98 §), määräajan palauttamista hakevaa (115 §) ja purkuhakemuksen tekijää (118 §).

Hallintoprosessilaki luo useita velvollisuuksia suoraan tuomioistuimelle. Tuomioistuinta velvoitetaan tavallisimmin genetiivisubjektin sisältävällä nesessiivirakenteella (*hallinto*)*tuomioistuimen on* + TAVA. Myös moni inessiivirakenteen sisältävä lauseke velvoittaa tuomioistuinta, mutta on havaittavissa, että tuomioistuimen prosessinjohtovelvoitetta korostetaan ja suoraan tuomioistuinta velvoittavia rakenteita suositaan. Se on hallinto-oikeuden kontekstissa luonnollista, koska hallinnon lainalaisuus, julkisoikeudellisten suhteiden indispositiivisuus eli pakottavuus sekä hallintoasioihin usein liittyvä yleinen intressi vaativat tuomioistuimen aktiivisuutta ja kaventavat osapuolten määräämisvaltaa (Mäenpää 2019: 15).

Havainto on suhteellisen poikkeuksellinen verrattuna moneen muuhun säädökseen, sillä aiempien tutkimusten (ks. esim. em. Kaikkonen 2005: 86; Rydzewska-Siemiatkowska 2016: 77–78; Attila 2016: 14; Attila 2017) mukaan tuomioistuinta ja muita viranomaisia velvoitetaan laissa usein ei-modaalisin keinoin. Tätä on selitetty muun muassa sillä, että viranomaiset, tuomioistuimet mukaan luettuina, ovat itsenäisiä eikä niitä kuulu

käskeä tai komentaa (Rydzewska-Siemiątkowska 2016: 77–78). Hallintoprosessilaissa lainsäätäjänä on päätyntä toisenlaiseen ratkaisuun.

Muun viranomaisen kuin tuomioistuimen velvoittamiseen käytetään hallintoprosessilaissa hyvin vähän neessiivirakenteita. Tämä voi johtua siitä Rydzewska-Siemiątkowskan kyselytutkimuksessaan (ks. suomeksi Rydzewska-Siemiątkowska 2017) osoittamasta seikasta, että viranomaisen velvoittamiseen käytetään mieluummin muita kuin modaalisia keinoja. Tarkasteltaessa viranomaista velvoittavia ilmauksia hallintoprosessilaki on siis linjassa Rydzewska-Siemiątkowskan tekemän tutkimuksen kanssa.

Tekstintutkimuksen menetelmät ja metafunktiot vaikuttavat tutkielman teoriataustana ja luovat lakiin erisuuntaisia näkökulmia. Interpersoonaisen metafunktion kautta laki avautuu eri lukijoille eri tavalla. Tuomioistuin lukee lakia eri näkökulmasta kuin osapuolet, ja viranomaisen on perustettava päätöksensä lakiin. Asianosainen on erilaisessa asemassa puolustaessaan omia intressejään. Tämän tutkielman lukujaottelu perustuu interpersoonaiseen metafunktioon. Lisäksi modaalisuusvalinnoilla luodaan suhteita osapuolten välille, mikä kuuluu ideationaalisen metafunktion alaan. Allatiivi + *on* + TAVA on esimerkki tällaisesta konstruktiosta. Sellaisella rakenteella kuin ”oikeudenkäynnin osapuolille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä” (HOL 73.2 §) luodaan tuomioistuimelle velvollisuus ja osapuolille oikeus. Laissa mainitaan runsaasti oikeuden ja velvollisuuden välisiä kytköksiä, mikä on luonnollista; juuri niihin oikeudelliset kysymykset pitkälti perustuvat.

Tekstuaalinen metafunktio täydentää edellä mainittuja ja antaa niille osittain jopa sisältönsä.

Muodon ja merkityksen suhde on keskeinen asia kaikissa kirjoitetuissa teksteissä.

Tekstuaalista metafunktiota hyödyntäen voidaan arvioida myös tekstin luettavuutta. Tässä tutkielmassa tekstuaalisen metafunktion kautta on analysoitu esimerkiksi HOL 31 §:n 1 momentin toisen virkkeen lauseenjäsennystä.

Modaalisuuden lajeista lähimmäksi tutkielmani aihetta nousee deonttinen modaalisuus.

Kaikki esimerkeissä käsittelemäni modaali-ilmaukset ovat deonttisia. Lakitekstin modaalisilla ilmauksilla tuotetaan velvollisuuksia ja niiden vastapareina oikeuksia. Johdannossa esittämäni hypoteesi runsaasta modaali-ilmauksien käytöstä pitää tutkimuksen mukaan paikkansa. Selkeä velvollisuuksien osoittaminen on tärkeää myös tämänkaltaisessa julkisoikeudellisiin suhteisiin liittyvässä laissa. Kuitenkin se, että vain harva näistä ilmauksista kohdistetaan asianosaiseen, on jossain määrin yllättävää. Tosin on todettava, että jo säädöksen nimike *laki*

oikeudenkäynnistä hallintoasioissa antaa melko vahvan viitteen siitä, että se velvoittaa tuomioistuinta enemmän kuin muita. Oikeudenkäynnin kulusta huolehtiminen kun yleensäkin on tuomioistuimen vastuulla.

Aineiston laajuuden ja tutkielman luonteesta johtuvien rajoitusten vuoksi tässä esityksessä ei ole voinut tutkia lakia syväluotaavasti. Jatkotutkimuksen mahdollisuuksia on ainakin sillä saralla, kuinka hallintoprosessilaki vertautuu muuhun hallinnon alan lainsäädäntöön kielellisessä mielessä tai kuinka lain sanamuodot vaikuttavat sen tulkintaan yksittäistapauksissa. Samoin voisi tutkia tarkemmin velvoittavuuden eri asteita tai perehtyä syvemmin tiettyä tahoja velvoittaviin ilmauksiin. Oikeudelliset ja kielelliset kysymykset kietoutuvat yhteen jokaisella oikeudenalalla, joten niin kieli- kuin oikeustieteilijöillä riittää lakikielessä tutkittavaa.

Lähteet

Aineslähteet

Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa 5.7.2019/808. [Verkojulkaisu.] Viitattu 9.1.2024. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190808>.

Muut lähteet

Asetus Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä Pohjoismaiden kansalaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään muussa pohjoismaassa tehdyn sopimuksen voimaansaattamisesta 11/1987. [Verkojulkaisu.] Viitattu 10.1.2024. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1987/19870011>.

Attila, Eeva 2016. *Viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä: velvoittavat ilmaukset säädöskielessä*. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto, suomen kieli.

Attila, Eeva 2017. *Tässä gradussa tutkitaan ei-modaalista indikatiivia säädöskielessä – modaaliainesta vailla olevan indikatiivin tehtävät lakitekstissä*. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto, suomen kieli.

Björklund, Mira 2008. *EU-direktiivin tekstilajista ja modaalisuudesta: suomen- ja vironkielisen tekstin kielellinen vertailu*. Pro gradu -työ. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos.

Elsayed, Duha 2017. *Agricolan pitää – nesessiiviverbi kielikontaktin ytimessä*. Väitöskirja. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos. URN: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7028-5>.

Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko 2017. *Prosessioikeus*. Viides painos. Alma Talent, Helsinki.

Hallintolainkäyttölaki (kumottu) 586/1996. [Verkojulkaisu.] Viitattu 13.10.2023. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1996/19960586>.

Hallintolaki 6.6.2003/434. [Verkkajulkaisu.] Viitattu 30.11.2023. Saatavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>.

HE 1/1998 vp = Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

[Verkkajulkaisu.] Viitattu 19.11.2023. Saatavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1998/19980001>.

HE 29/2018 vp = Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. [Verkkajulkaisu.] Viitattu 12.1.2024. Saatavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180029>.

Hiidenmaa, Pirjo 2000. *Lingvistinen tekstintutkimus*. – Piirainen-Marsh, Arja – Sajavaara, Kari (toim.) – *Kieli, diskurssi & yhteisö*, s. 161–190. Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Kaikkonen, Anita 2005. *Kansalaisuuslaki: ohjeita viranomaiselle*. Pro gradu -työ. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

Kangasniemi, Heikki 1992. *Modal expressions in Finnish*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kankaanpää, Salli – Piehl, Aino – Räsänen, Matti 2009. Kohti parempaa säädöskieltä. – *Kielikello* 2/2009. [Verkkolehti.] Viitattu 29.12.2023. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Saatavissa: <https://www.kielikello.fi/-/kohti-parempaa-saadoskielta>.

Kanner, Antti 2011. *Kansallisen lainsäädännön ja EU-säädösten kieli nesessiivisten rakenteiden valossa*. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto, suomen kieli.

Ketola, Johanna 2003a. Miten lakiteksti velvoittaa? – *Kielikello* 1/2003. [Verkkolehti.] Viitattu 9.12.2023. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Saatavissa: <https://www.kielikello.fi/-/miten-lakiteksti-velvoittaa->.

Ketola, Johanna 2003b. Lakitekstien rakenteesta ja funktionaalisista jaksoista. – *AFinLan vuosikirja 2003*, s. 203–220. Toim. Merja Koskela ja Nina Pilke. AFinLA, Jyväskylä.

Koivisto, Ida 2015. Oikeus on, miten se systematisoidaan? – Kysymys oikeudenalajaotuksesta ja hallinto-oikeudesta. – *Lakimies* 7–8/2015, s. 954–972. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki.

Lainkirjoittajan opas 2013. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 37/2013. Verkkoversio, viitattu 27.12.2023. Saatavissa: <http://lainkirjoittaja.finlex.fi/>.

Lainlaatijan opas 1996. Oikeusministeriö ja Oy Edita Ab, Helsinki.

Leino, Katariina 2019. *Genetiivisubjekti subjektina*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos. URN: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019053117957>.

Leino, Pentti 1993. *Persoona välttämättömyyden paineessa – suomen modaalien semantiikkaa*. – Virittäjä 97:2, s. 289–300. Kotikielen Seura, Helsinki.

Letto-Vanamo, Pia 2020. *Johdatus oikeuteen ja oikeudelliseen ajatteluun*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Mattila, Heikki E.S. 2002. *Vertaileva oikeuslingvistiikka*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.

Mäenpää, Olli 2019. *Oikeudenkäynti hallintoasioissa: hallintoprosessioikeuden perusteet*. Alma Talent, Helsinki.

Mäenpää, Olli 2023. *Hallinto-oikeus*. Kolmas, uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki.

Mäntynen, Anne – Pietikäinen, Sari 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino, Tampere.

Niemivuo, Matti 2023. *Lain kirjain – Lakitekniikka ja lakikieli*. Toinen, uudistettu painos. Edita, Helsinki.

Pajula, Paavo 1960. *Suomalaisen lakikielen historia pääpiirteittäin*. WSOY, Porvoo.

Partanen, Anna-Maija 2021. *Oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain vaikutukset hallintotuomioistuinten toimintaan – Kokemuksia Itä-Suomen hallinto-oikeudessa*.

Opinnäytetyö. Satakunnan ammattikorkeakoulu, liiketalouden koulutusohjelma. URN: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021061816348>.

Pekkarinen, Heli 2011. *Monikasvoinen TAVA-partisiippi – Tutkimus suomen TAVA-partisiipin käyttökonteksteista ja verbiliittojen kieliopillistumisesta*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. URN: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6965-9>.

PeVL 14/1994 vp = Perustuslakivaliokunnan lausunto 14/1994 vp. [Verkkajulkaisu.] Viitattu 19.11.2023. Saatavissa:

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Documents/pevl_14+1994.pdf.

Rydzewska-Siemiątkowska, Joanna 2016. Explaining synonymy between obligation expressions in Finnish legal language: Results of a survey. – *Comparative Legilinguistics: International journal for legal communication* 28/2016, s. 64–87. DOI:

<https://doi.org/10.14746/cl.2016.28.4>.

Rydzewska-Siemiątkowska, Joanna 2017. Suomen lakikielen velvoittavuus – erään kyselytutkimuksen satoa. *Kielikello* 4/2017. [Verkkolehti.] Viitattu 3.1.2024. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Saatavissa: <https://www.kielikello.fi/-/suomen-lakikielen-velvoittavuus-eraan-kyselytutkimuksen-satoa>.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. [Verkkajulkaisu.] Viitattu 17.11.2023. Saatavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.

Tarkka, Anna-Stiina 2018. Näyttökynnys hallintoprosessissa. – *Lakimies* 5/2018, s. 516–540. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki.

Tieteen termipankki. Viitattu 10.1.2024. Saatavissa:

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Termipankki:Etusivu>.

Tuomioistuineläimä 2023. Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa tuli voimaan 1.1.2020, mikä muuttui? Viitattu 28.9.2023. Saatavissa: https://oikeus.fi/hallintooikeudet/ita-suomenhallinto-oikeus/fi/index/hallinto-oikeudenesittely_6/lakioikeudenkaynnistahallintoasioissa.html.

Tuori, Kaarlo 2007. *Oikeuden ratio ja voluntas*. Alma Talent, Helsinki.

VISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004: Iso suomen kielioppi. [Verkkoversio.] SKST 950. SKS, Helsinki. Saatavissa: <https://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php>.